

Marta Iwańska

Profilowanie pojęcia rodzina w serialu "M jak miłość"

Linguarum Silva 3, 127-135

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marta Iwańska

Profilowanie pojęcia *rodzina* w serialu *M jak miłość*

W ostatnich latach na całym świecie zaobserwować można przeobrażenia w sferze życia małżeńsko-rodzinnego. Pojęcie rodziny ulega redefinicji, nabiera nowych znaczeń. Ponadto pojawiają się alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego (monoparentalność, kohabitacja, małżeństwa LAT, rodzina zrekonstruowana, *single life*, rodziny homoseksualne). Odbicie tych przemian można zauważyć w różnych typach dyskursu prasowego, telewizyjnego, internetowego. W artykule chciałabym przeanalizować różne profile semantyczne pojęcia *rodzina* w serialu *M jak miłość*, porównując kilka odcinków początkowych z 2001 roku i nowszych z 2013 roku. Ponadto zarysuję problematykę obecności w jego fabule alternatywnych form rodziny.

M jak miłość to polski serial, który na antenie obecny jest już 14 lat (od 2000 roku wyemitowano już ponad 1000 odcinków). Do dzisiaj gromadzi przed telewizorami kilkumilionową widownię. Widzowie chętnie śledzą losy rodziny Mostowiaków, traktując ich historie jako rzeczywiste i prawdopodobne, identyfikując się często z losami bohaterów. Wybór serialu *M jak miłość* na przedmiot analizy podyktowany był jego niesłabnącą popularnością wśród widzów. W kwietniu 2008 roku spośród sześciu programów z najwyższą oglądalnością w kategorii odbiorców 16–49 lat *M jak miłość* zajęło pierwsze miejsce (3,7 miliona widzów). W styczniu 2012 roku telesagi *M jak miłość* i *Barwy szczęścia* były najchętniej oglądanymi pozycjami czterech głównych stacji telewizyjnych (TVP 1, TVP 2, Polsat i TVN)¹. W dalszej części artykułu na określenie gatunkowości owego serialu używać będę terminu *telesaga*, przyjmując za Krzysztofem Arcimowiczem, że jest to „wieloodcinkowy serial fabularny przeznaczony do rozpowszechniania w telewizji i nadawany regularnie w określonych porach” (ARCIMOWICZ, 2013: 181).

¹ „Klan” popularniejszy od „Na wspólnej”. <http://www.wirtualnemedial.pl/artykul/klan-popularniejszy-od-na-wspolnej> (dostęp: 12.02.2012). Cyt. za: ARCIMOWICZ, 2013: 124.

Próba badawcza składała się z 7 najstarszych odcinków z 2001 roku (odc. 53–59) dostępnych w Internecie (nie udało się dotrzeć do początkowych) oraz 7 odcinków z września 2013 roku. Dobierając zawartość i wielkość próby, brałam pod uwagę dostępność materiału audiowizualnego telesagi *M jak miłość* (najstarszych i najnowszych odcinków), jego reprezentatywność oraz czasochłonność badań. Artykuł traktuję jako wstęp do dalszych naukowych rozważań, jest on początkiem badań nad wartościowaniem alternatywnych form rodziny w polskiej prasie i serialu telewizyjnym.

„Polskie telesagi – przynajmniej w jakimś stopniu – odzwierciedlają rzeczywistość społeczną, ale przemiany obyczajów, modeli rodziny nie zachodzą z roku na rok. [...] Jeżeli realizm społeczny charakteryzuje polskie telesagi, to przemiany społeczno-kulturowe, które dokonały się w okresie dekady, powinny znaleźć odzwierciedlenie w serialach” (ŁACIAK, 2005: 15–16). Okres 14 lat emisji *M jak miłość* powinien być zatem wystarczający do zaobserwowania zmian w definiowaniu rodziny i obecności w nim jej alternatywnych form.

Pomysł przeanalizowania profilowania pojęcia *rodzina* zrodził się po lekturze książki Iwony Bielińskiej-Gardziel *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie* (BIELIŃSKA-GARDZIEL, 2009). Autorka ukazuje w niej różnorakie zabarwienie znaczeniowe tego pojęcia w odmiennych dyskursach prasowych. Z przeprowadzonych badań wyłaniają się 4 typy profilowania rodziny:

- rodzina jako środowisko naturalne człowieka,
- kierat i więzienie,
- siedlisko obłudy i patologii,
- profil rodzinnej idylli (BIELIŃSKA-GARDZIEL, 2009: 103).

Autorka typologię tę potwierdziła cytatami ze zróżnicowanych ideologicznie tytułów prasowych, ukazującymi warianty znaczeniowe pojęcia podstawowego. Typologia ta stanowi dla mnie punkt wyjścia analizy profilowania rodziny w dyskursie wybranych odcinków telesagi *M jak miłość*. Profilowanie rozumiem tu za Jerzym Bartmińskim jako „kreowanie wariantów wyobrażenia przedmiotu hasłowego przez dobór aspektów i ich hierarchizację oraz wypełnianie charakterystykami odpowiadającymi intencji nadawcy i jego wiedzy o świecie” (BARTMIŃSKI, 2008: 36).

Fabula *M jak miłość* od początku koncentruje się wokół klanu rodziny Mostowiaków. Pomimo braku dostępu do pierwszych odcinków w wersji audiowizualnej z ich opisów można dowiedzieć się, że historia rozpoczyna się w dniu 40. rocznicy ślubu seniorów rodu – Barbary i Lucjana. Z tej okazji do rodzinnego domu w Grabinie (wsi położonej niedaleko Warszawy) zjeżdżają się ich dzieci. Maria – pielęgniarka, od wielu lat jest żoną Krzysztofa Zduńskiego, mają dwóch nastoletnich synów (Pawła i Piotrka). Marta – sędzia, jest samotną matką, wychowuje siedmioletniego syna Łukasza. Marek, który wrócił niedawno ze Stanów Zjednoczonych, jest

jeszcze kawalerem. Najmłodsza córka, 20-letnia Małgosia, mieszkająca wciąż z rodzicami, zdaje właśnie egzaminy na studia.

W analizowanych odcinkach z 2001 roku (odc. 53–59) wyłania się profil rodziny tradycyjnej zgodny z definicją Franciszka Adamskiego: „rodzina jest grupą złożoną z osób połączonych stosunkiem małżeństwa i stosunkiem rodzice – dzieci” (ADAMSKI, 2003: 95). Wpisuje się on w semantykę rodziny jako naturalnego środowiska człowieka. Rodzinę stanowią rodzice i dzieci – to znaczenie występuje w *M jak miłość* nieprzerwanie od początkowych odcinków do dzisiaj, czyli przez około 14 lat. W odcinku 54. Marek Mostowiak i jego dziewczyna Hanka spodziewają się dziecka. Mieszkają pod jednym dachem z rodzicami bohatera, jednakże zajmują osobne pokoje, ponieważ nie są formalnym małżeństwem. W pewnym momencie, gdy oboje wybierają imię dla dziecka, Marek proponuje Hance zmianę dotychczasowej sytuacji:

Skoro dziecko ma już imię, to dobrze by było, gdyby miało też rodziców. Pomyślałem, że może przeniosłabyś się do mojego pokoju².

Wkrótce bohaterowie pobierają się, rodzi im się syn, tworzą już formalnie tradycyjną rodzinę nuklearną.

Rodzinę, którą budują rodzice i dzieci, chciałby mieć też Łukasz, syn Marty Mostowiak, którą mąż Norbert zostawił, gdy była w ciąży. Gdy kobieta leży w szpitalu, odwiedza ją syn i były mąż (odcinek 54.). Łukasz, patrząc na oboje rodziców, stwierdza:

Fajnie jest mieć mamę i tatę. Ale jeszcze fajniej by było, gdybym miał was razem. Mogłoby tak być?

Chłopiec marzy o tradycyjnej, pełnej rodzinie, w której dziecko ma przy sobie oboje rodziców. Ten model rodziny jest w telesadze idealizowany, pokazywany jako wartość najwyższa, do której każdy dąży i której każdy pragnie. W najnowszych odcinkach profil rodziny nie zmienia się. W odcinku 997. Michał Łagoda namawia swoją byłą żonę – Małgosię (najmłodszą córkę Mostowiaków), aby wyjechała z nim do Stanów Zjednoczonych i ponownie się z nim związała. Kobieta ma już jednak ułożone życie, męża i dzieci. Stanowczo odmawia mężczyźnie, mówiąc:

Michał, ale ja już mam poukładaną rodzinę – męża i dzieci!

² Cytowane fragmenty z *M jak miłość* pochodzą z odcinków zamieszczonych na oficjalnej stronie serialu: www.mjakmilosc.tvp.pl/odcinki/ (dostęp: 22.07.2013).

W kolejnym odcinku Małgorzata decyduje się jednak na wyjazd do Stanów Zjednoczonych w celach zarobkowych. Były mąż gwarantuje jej tam intratną posadę i wysokie zarobki. Barbara Mostowiak, dowiadując się o planach córki, stwierdza z oburzeniem:

Małgosiu, masz rodzinę, dom, męża, dwoje dzieci! A Ty chcesz tak po prostu ich zostawić i wyjechać na parę miesięcy?!

Seniorka rodu nie rozumie decyzji córki, która dla pieniędzy chce pozostawić na długi czas to, co ma w życiu najważniejsze – rodzinę.

W omawiany profil rodziny jako środowiska naturalnego człowieka wpisuje się rozumienie jej jako wartości nadrzędnej i stabilnej, która daje poczucie bezpieczeństwa i chroni na życiowych zakrętach. Członkowie rodziny są ze sobą zawsze, w dobrych i złych chwilach. W odcinku 55. ukazany jest wątek kryzysu małżeńskiego Marii i Krzysztofa Zduńskich. Po kolejnej awanturze małżonków mieszkająca z nimi matka mężczyzny stwierdza:

Krzysiu, przecież najważniejsza jest rodzina! Rodzina powinna trzymać się razem w trudnych chwilach.

W odcinku 58. Zduńskich spotyka kolejny poważny problem. Ich syn Paweł zostaje aresztowany pod zarzutem kradzieży. Podobnie w tej sytuacji matka Krzysztofa pociesza ich, mówiąc o sile rodziny:

Dzieci, wszystko będzie dobrze. Tylko musicie być razem. Wszystko będzie dobrze!

W najnowszych odcinkach profilowanie pozostaje niezmiennie. Dla Mostowiaków rodzina jest ostoją w najtrudniejszych doświadczeniach. Do Grabiny przylatuje ze Stanów Zjednoczonych córka nieżyjącej siostry Lucjana. Okazuje się, że dziewczyna żąda od swoich krewnych należącej się jej części majątku, co oznacza konieczność sprzedaży rodzinnego domu (tylko w ten sposób seniorzy rodu są w stanie zdobyć żadaną kwotę pieniędzy). Po perypetiach z tym związanych Lucjan nie żywi urazy i niechęci do krewnej, co wyjawia w rozmowie z nią:

- Miałaś do mnie nie mówić per „pan”, tylko wuju...
- Mimo wszystko? Mimo całej tej sytuacji?
- Tak, w końcu jesteśmy rodziną. I tylko to się liczy.

Dzieci Mostowiaków solidarnie postanawiają pomóc rodzicom, aby nie musieli sprzedawać rodzinnej posiadłości, w której spędzili całe życie.

Próbują uzyskać kredyt, który zamierzają razem spłacać. Na wspólnym spotkaniu padają słowa:

Tę pożyczkę będziemy spłacać razem, wszyscy, solidarnie. Od czego ma się rodzinę...

Profilowanie pojęcia rodziny w *M jak miłość* nie jest jednak wyidealizowane. Oprócz projektowania jej jako wartości nadrzędnej w życiu, jako środowiska naturalnego człowieka, gwarantującego poczucie bezpieczeństwa i szczęścia, pojawiają się także profile zgoła odmienne. Rodzina nie zawsze jest jedynym gwarantem spełnienia człowieka. Potrafi również ograniczać, męczyć, być kieratem. Iwona Bielińska-Gardziel nazywa owo profilowanie „feministycznym profilem rodziny”. „Z punktu widzenia feministek rodzina jest źródłem ograniczenia wolności jednostki (tu – kobiety), wręcz zniewolenia – »wprzęga« ją bowiem w domowy kierat, w obowiązki związane z prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci” (BIELIŃSKA-GARDZIEL, 2009: 133). W odcinkach 56.–59. Maria Zduńska kilkakrotnie kłóci się z mężem o to, że ten źle zarządza ich firmą – przetwórnią wody. Bohaterka postanawia włączyć się w kierowanie biznesem, twierdząc, iż jest to być może jej największa szansa od życia:

Ja chcę wykorzystać tę szansę. Jest to szansa dla przetwórnicy i dla mnie, może największa, jaką kiedykolwiek miałam. (odc. 57)

Poczynania bohaterki spotykają się z radykalnym sprzeciwem męża, który urażony postanawia odejść z firmy, a także wkrótce wyprowadzić się z domu. Twierdzi, że żona swoją decyzją podważyła jego autorytet. Bohaterka ma już dosyć zajmowania się domem i podporządkowywania się decyzjom męża:

Maria: Muszę zająć się zarządzaniem przetwórnicy, bez względu na twoje zdanie.

Krzysztof: Twój wybór.

Maria: Tak, mój wybór, bo od 20 lat nie miałam wyboru. Według ciebie do tej pory znałam się tylko na sprzątanym i gotowaniu!

Również teściowa Marysi gani ją za jej decyzję, stwierdzając, że niszczy rodzinę dla ambicji zawodowych. Oto jej kilka wypowiedzi:

Macie dom, dzieci, kochacie się... Czy warto kłaść to wszystko na szalę własnych ambicji? (odc. 58)

Marysiu, powiedz mu (Krzysztofowi), żeby się nie wyprowadzał! Powiedz, że przestaniesz pracować!

Marysiu, przecież dla kobiety najważniejsza jest rodzina! (odc. 59)

W najnowszych odcinkach *M jak miłość* pojawia się niemalże identyczny wątek, przytaczany już wcześniej. Małgosia chce zostawić rodzinę i wyjechać do USA do pracy. Kuszą ją wysokie zarobki, którymi mogłaby spłacić swoje długi, a także osoba byłego męża, który namawia ją do wspólnego wyjazdu. Decyzja bohaterki również spotyka się ze sprzeciwem ze strony męża, a także Barbary, matki Małgosi.

Córeczko, ty nie jesteś studentką bez zobowiązań. Małgosiu, masz rodzinę, dom, męża, dwoje dzieci! A Ty chcesz tak po prostu ich zostawić i wyjechać na parę miesięcy?! (odc. 998)

Wyjątkiem jest tu Lucjan, który broni córki, twierdząc, że powinna jechać, ponieważ jest to dla niej szansa na spełnienie zawodowych ambicji:

Małgosia powinna pojechać, drugiej takiej szansy może nie dostać. (odc. 998)

Małgorzata zabiera w końcu młodsze dziecko i, wbrew woli całej rodziny, wylatuje do Stanów Zjednoczonych. Nie jest to sytuacja typowa w telesagach, zwykle bowiem jest tak, że „bohaterowie w końcu dochodzą do wniosku, że praca zawodowa nie jest wartością, dla której warto poświęcić rodzinę” (ARCIMOWICZ, 2013: 273).

„Profil rodzinnej idylli” (BIELIŃSKA-GARDZIEL, 2009: 139–143), analizowany przez Iwonę Bielińską-Gardziel w reklamach telewizyjnych, wyraziście ukazany jest w czołówce telesagi. Fotografia rodzinna pokazuje cały klan Mostowiaków w idyllicznym ujęciu, uśmiechniętych i zadowolonych. Obraz tej wielopokoleniowej, żyjącej ze sobą rodziny nieustannie pokutuje w świadomości widza jako „wciąż żywe wyobrażenie, rodzaj sentymentalnego wzoru, odbijającego cenione przez Polaków wartości związane z rodzinną tradycją, takie jak przywiązanie do rodzinnych tradycji, stałość wzorów i poczucie bezpieczeństwa, jakie daje dom rodzinny”. Widz tęskni do takiej wizji rodziny. Profil rodziny będącej „siedliskiem patologii”, który Iwona Bielińska-Gardziel odnajdywała w prasie o ideologii skrajnie lewicowej, w analizowanych przeze mnie odcinkach nie pojawia się.

„W polskich serialach rodzina jest wartością nadrzędną dla kobiet, ale także dla większości mężczyzn. Ludzie niemający partnerki lub partnera nie są szczęśliwi, dotyczy to zwłaszcza serialowych bohaterek. W dyskursie telesagowym podkreśla się, że prawdziwe szczęście może zapewnić tylko założenie tradycyjnej rodziny” (ARCIMOWICZ, 2013: 281). Pogląd ten odzwierciedla dyskurs *M jak miłość*. Pomimo że pojawiają się alternatywne formy rodziny tradycyjnej, to najczęściej w dalszej fabule ewoluują. W początkowych odcinkach telesagi, oprócz rodziny tradycyjnej, pojawia się motyw samotnej matki – Marty – wychowującej kilkuletniego syna.

W odcinkach najnowszych bohaterka ta jest szczęśliwą matką już dwójki dzieci i żoną adwokata – Andrzeja Budzyńskiego. Maria Zduńska, która w pierwszych odcinkach tworzyła wzorcową rodzinę nuklearną, w międzyczasie została wdową, ponownie wyszła za mąż i urodziła trzecie dziecko. Małgosia, poznana przez widzów jako studentka (później dwukrotnie rozwiedziona), również żyje w rodzinie nuklearnej. Od 2012 roku pojawił się również w *M jak miłość* ciekawy wątek wdowca i ojca samotnie wychowującego troje dzieci. Hanka, żona Marka, ginie w wypadku samochodowym. Mężczyzna zostaje sam z synem i dwiema adoptowanymi córkami, tworząc tzw. rodzinę monoparentalną. Jego wątek rozwija się jednakże do ponownego ułożenia sobie życia z kobietą. W *M jak miłość* nietuzinkowa jest również postać Mirki, która jest zdeklarowaną singielką. Nie interesuje jej wyjście za mąż, posiadanie dzieci. Skupia się na korzystaniu z uroków życia, robieniu kariery zawodowej. W najnowszych odcinkach jednak wchodzi w bliskie relacje z Irkiem, z którym tworzy, jak sama to nazywa, „związek wolny”, w którym żaden z partnerów nie kontroluje drugiego. Jednakże po kolejnej awanturze związanej z ustaleniem granic owej znajomości Mirka wyznaje:

Do cholery z tym wolnym związkiem, nie potrzebuję tego. Ciebie potrzebuję do szczęścia.

I znowuż alternatywna forma życia nie zdaje egzaminu. Mirka nie chce niepewności związanej z życiem w związku bez zobowiązań. Zaczyna tęsknić za poczuciem bezpieczeństwa, za prawdziwą bliską relacją z drugim człowiekiem.

Z poczynionych analiz niewielkiego materiału wynika, że rodzina pełna, tradycyjna jest wartościowana w *M jak miłość* pozytywnie. Owo profilowanie nie zmienia się mimo upływu 14 lat od rozpoczęcia emisji telesagi. Jak stwierdza Ilona Łepkowska, scenarzystka serialu: „W *M jak miłość* tradycyjna rodzina jest jak gniazdo, z którego dzieci jak ptaki wyleciały i za nim tęsknią. Rodzina jest jak drzewo, które utrzymuje ludzi w pionie. Ale moi serialowi bohaterowie zawsze wracają do swoich realnych rodzin – rozbitych, z nieślubnymi dziećmi, partnerami, nie mężami. Są samotne matki”³. Rodzina stanowi też pewne ograniczenia, nie pozwala kobietom w pełni realizować się zawodowo. Bohaterki często płacą wysoką cenę za chęć „wyzwolenia się” z domowego kieratu. Inne modele życia rodzinnego pojawiają się, jednak zwykle ewoluują do ponownych związków, małżeństw, kohabitacji. Widzowie bowiem lubią oglądać świat lepszy niż ten,

³ Nieświęta rodzina ogląda „*M jak miłość*” – debata Klubu „Wysokich Obcasów” („Gazeta Wyborcza” 2010). Wydanie internetowe: http://wyborcza.pl/1,76842,8838008,Nieswieta_rodzina_oglada_M_jak_milosc_.html (dostęp: 22.02.2012).

w jakim żyją. Zatem nawet jeżeli pojawia się śmierć małżonka, rozwód, rozstanie, to zazwyczaj bohater układa sobie życie na nowo.

Zaprezentowane przeze mnie analizy niewielkiego materiału badawczego są jedynie wstępem do głębszej refleksji nad przemianami w rozumieniu podstawowych wartości, do jakich należy rodzina, w obliczu zmian cywilizacyjnych. Rodzina jest niezwykle istotną wartością w hierarchii aksjologicznej człowieka. Zagadnienia z nią związane będą nieustannie wywoływać emocje i dyskusje w przestrzeni publicznej. Jak stwierdził Jerzy Bartmiński: „Badanie semantyki nazw wartości, pokazywanie różnych sposobów ich rozumienia z wyróżnieniem znaczeń powszechnych i szczególnych, jest jednym z najważniejszych zadań stojących dziś przed językoznawcami” (BARTMIŃSKI, 2008: 38).

Źródło

www.mjakmilosc.tvp.pl/odcinki/ (dostęp: 22.07.2013).

Literatura

- ADAMSKI F., 2003: *Małżeństwo i rodzina w strukturze społeczno-prawnej i społecznej świadomości*. W: SŁANY K., MAŁEK A., SZCZEPANIAK-WIECHA I.: *Systemy wartości a procesy demograficzne*. Kraków.
- ARCIMOWICZ K., 2013: *Dyskurs o rodzinie w polskich telesagach*. Warszawa.
- BARTMIŃSKI J., 2008: *Wartości i ich profile medialne*. W: KAMIŃSKA-SZMAJ I., PIĘKOT T., POPRAWA M., red.: *Ideologie w słowach i obrazach*. Wrocław.
- BIELIŃSKA-GARDZIEL I., 2009: *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa.
- http://wyborcza.pl/1,76482,8838008,Nieswieta_rodzina_oglada_M_jak_milosc_.html (dostęp: 22.02.2012).
- ŁACIAK B., 2005: *Obyczajowość polska czasu transformacji, czyli wojna postu z karnawałem*. Warszawa.
- SŁANY K., 2002: *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków.
- TYSZKA Z., 2002: *Rodzina we współczesnym świecie*. Poznań.

Marta Iwańska

Shaping the Concept of a *Family* in the *M jak miłość* Television Series

SUMMARY

In the article, the problem of shaping the concept of a *family* in the *M jak miłość* television series has been discussed on the basis of several episodes selected from the TV saga. The material for the present study consisted of a few early episodes from the year 2001, and some new ones from 2013. The analysed concept has been presented and examined here in the context of the theory of shaping meanings. The aim of the article was to illustrate changes that have been observed in the understanding of family values during the nearly 13 years of the series broadcasting. The author has also illustrated the alternative forms of the married-family life present in *M jak miłość* (single parenthood, single life, and reconstructed families).

Marta Iwańska

Das Profilieren des Begriffs *Familie* in der Fernsehserie *M jak miłość* (dt.: „L“ wie Liebe)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag handelt über die Art und Weise auf welche der Begriff *Familie* in ausgewählten Folgen der Fernseh Familiensaga *M jak miłość* profiliert wird. Als Forschungsmaterial dienten einige Folgen von 2001 und einige neueste Folgen von 2013. Oben genannter Begriff wurde im Zusammenhang mit der Theorie der Bedeutungsgestaltung geschildert und untersucht. Die Verfasserin wollte veranschaulichen, wie der Begriff „Familie“ im genannten Film im Verlauf von 13 Übertragungsjahren seine Bedeutung änderte. Sie beschrieb auch die in dem Film auftretenden alternativen Formen des ehelichen Familienlebens (Alleinerzieher, Single-Leben, wiederherstellte Familien).